

AZ ÁLLAMPOLGÁRI ELLENÁLLÁS HÁROM ALAPSZABÁLYA: EGYSÉG, TERVEZÉS ÉS FEGYELEM

THE TRIFECTA OF CIVIL RESISTANCE: UNITY,
PLANNING, DISCIPLINE

HARDY MERRIMAN

OPENDEMOCRACY.NET, NOVEMBER 19, 2010
TRANSLATION: BÁLINT MISETICS, NOVEMBER 2017

Hardy Merriman

Az állampolgári ellenállás három alapszabálya: egység, tervezés és fegyelem

Az erőszakmentes mozgalmak sikere vagy kudarca világszerte három jellemzőn múlik: az egységen, a tervezésen és az erőszakmentes fegyelmezettségen.

Mitől lesznek az erőszakmentes állampolgári ellenállási mozgalmak eredményesek?

Ha abból az előfeltevésből indulunk ki, hogy a „hatalmat soha nem adják oda, azt mindig el kell venni”, akkor elkerülhetetlen az a következtetés, hogy a történelem erőszakmentes mozgalmi azért voltak sikeresek, mert valahogy az ellenfeleiknél nagyobb hatalomra sikerült szert tenniük.

Ez a következtetés ellentmond annak a széles körben elterjedt vélekedésnek, mely szerint a hatalom forrása végeredményben az anyagi erőforrások feletti rendelkezés és az erőszakra alkalmazására való képesség. Ha ez a vélekedés teljes mértékben igaz volna, akkor az erőszakmentes mozgalmaknak feltétlenül el kellene bukniuk a több fegyverrel és erőforrással rendelkező ellenfeleikkel szemben. A történelem tanúsága szerint azonban az elmúlt bő egy évszázadban erőszakmentes küzdelmek sokasága vezetett sikerre, olyan változatos főszereplőkkel és ügyekben, mint amilyen változatos maga az emberiség. Például:

- Az 1930-as és 1940-es években az indiaiak olyan tömeges együtt-nem-működéssel (gazdasági bojkottokkal, iskolai bojkottokkal, sztrájkokkal, az adófizetés megtagadásával, polgári engedetlenséggel, a hivatalviselésről való lemondással) nyerték el a függetlenségüket, amely India kormányozhatatlanná tételével fenyegetett, és végül is távozásra kényszerítette a briteket;
- Az 1950-es és 1960-as években az amerikai polgárjogi mozgalom olyan erőszakmentes kampányokkal vívta ki a jogegyenlőséget, mint a Montgomery buszbojkott és az éttermi ülősztrájkok Nashvilleben, amelyek az intézményesített szegregáció gyenge pontjait kihasználva az egész országban támogatókat nyertek meg az ügynek;
- 1965 és 1970 között a Egyesült Farmmunkások (*United Farm Workers*) szakszervezet egy kicsi, lényegében pénz nélkül működő helyi szervezetből országos tényezővé vált a kaliforniai szőlészetek ellen vívott sikeres sztrájkjaik és bojkottjaik által;
- 1986-ban a Fülöp-szigeteken aktivisták a rezsimtől átpártolt katonai vezetőkkel karöltve milliókat vittek utcára Ferdinand Marcos Egyesült Államok által támogatott diktatúrája ellen. Miután ez az erőszakmentes felkelés sarokba szorította, Marcos elmenekült az országból;
- 1988-ban a chileiek az Augusto Pinochet diktatúrája által beléjük ültetett félelmen felülkerekedve kampányokat és tüntetéseket szerveztek ellene. Ezek annyira aláásták

Pinochet támogatását, hogy a válságidőszak csúcspontján már a katonai junta többi vezetője sem volt többé hűséges hozzá, és így távozni kényszerült a hatalomból;

- 1980 és 1989 között lengyelek egy független szakszervezetet hoztak létre a Szolidaritás mozgalom keretei között, és visszavették az országukat a szovjet uralom alól;
- 1989-ben a később „bársonyos forradalom” néven ismertté vált tüntetések és sztrájkok vezettek a kommunizmusból való békés átmenethez Csehszlovákiában. Hasonló események vezettek békés átmenethez Kelet-Németországban, valamint Lettországban, Litvániában és Észtországban 1991-ben;
- Az 1980-as évektől kezdődő sztrájkok, bojkottok, polgári engedetlenség és külföldi szankciók meghatározó szerepet játszottak a dél-afrikai apartheid-rendszer leváltásában az 1990-es évek elején;
- A következő évtizedben szerbek (2000), grúzok (2003) és ukránok (2004) a választási csalások megelőzésére vagy az elcsalt választásokkal szembeni ellenállásra való mozgósítással vetettek véget a tekintélyelvű uralomnak;
- 2005-ben a libanoniak erőszakmentes tömegtüntetésekkel vetettek véget országuk szíriai megszállásának;
- 2006-ban a nepáliak tömeges engedetlenséget gyakoroltak és véget vetettek a katonai diktatúrának;
- 2007 és 2009 között pakisztáni ügyvédek, civil szervezetek és mindennapi állampolgárok egy erőszakos felkelés közepette, és egy katonai uralkodóval szemben is el tudták érni a bíróságok függetlenségének a helyreállítását, és a szükségállapotra hivatkozva hozott törvények hatályon kívül helyezését.

Ha az emberek nem engedelmeskednek, az uralkodók nem tudnak uralkodni

Ezek és más állampolgári ellenállási mozgalmak azért lehettek sikeresek, mert arra a hatalom mibenlétéről szóló alapvető belátásra építettek, hogy majdnem minden társadalmi intézmény, szervezet és rendszer nagyszámú hétköznapi ember folytatólagos beleegyezésétől, együttműködésétől és engedelmességétől függ. Ebből következik, hogy ha az emberek úgy döntenek, hogy szervezett és stratégikus módon visszavonják a beleegyezésüket és az együttműködésüket, akkor kényszerítő hatalomra tehetnek szert. Ha az emberek nem engedelmeskednek, akkor az elnökök, polgármesterek, vezérigazgatók, tábornokok és a hatalom egyéb „birtokosai” nem tudnak korlátlan hatalommal uralkodni tovább.

Olyan erőszakmentes technikákkal sikerült ezt elérni, mint a sztrájkok, bojkottok, tömegtüntetések, polgári engedetlenség, párhuzamos intézmények létrehozása és más kreatív akciók százai. Nem feltétlenül erkölcsi okokból került sor ezeknek a használatára, hanem inkább pragmatikus megfontolásokból. Voltak, akik azért döntöttek az állampolgári ellenállás mellett, mert látták, hogy ehhez hasonló stratégiák eredményesek voltak más országokban vagy a saját

történelmük során, és felismerték, hogy az ellenállásnak ez a formája kínálja a siker legnagyobb esélyét a rendelkezésre álló lehetőségek közül.

Készségek és adottságok

Az erőszakmentes mozgalmak eme lelkesítő példái mellett a történelem vagy a jelenkori világ elbukott vagy befejezetlen mozgalmakra is számos példát szolgáltat. Ugyanabban az évben lehettünk tanúi Lengyelország vagy Csehszlovákia erőszakmentes forradalmának, mint a Tienanmen téri vérengzésnek. Az elmúlt évtizedben sokan éltek az erőszakmentes taktikákkal Burmában, Zimbabweben, Egyiptomban és Iránban, de ezeknek a mozgalmak mindaddig még nem sikerült elérni a céljukat. A kelet-timoriak önrendelkezésért vívott küzdelemében elengedhetetlen szerepet játszott az állampolgári ellenállás, ami más megszálló hatalmakkal szemben szerveződő állampolgári mozgalmak számára is segítséget nyújtott, azonban ezek a küzdelmek – Palesztinában, Nyugat-Pápuában, Nyugat-Szaharában és Tibetben – még nem vezettek eredményre.

Mi magyarázza ezeket a különbségeket?

Az ezeknek és más mozgalmaknak a sikerét vagy kudarcát magyarázó tényezők kérdéséről értelmes és tájékozott emberek között is lehetnek véleménykülönbségek.¹ Minden egyes helyzet nagyon összetett, közvetlen oksági viszonyokat felállítani pedig igen nehéz, ha egyáltalán lehetséges. Azt az érvet hallom leggyakrabban kutatóktól, újságíróktól és másoktól, hogy ezeknek és más alapvetően erőszakmentes mozgalmaknak a pályáját és kimenetelét nagyrészt azok a struktúrák, adottságok és különleges körülmények határozták meg, amelyek között működtek.

Vannak, akik amellet érvelnek például, hogy az erőszakmentes mozgalmak csak azokban a társadalmakban lehetnek eredményesek, amelyekben az elnyomók nem élnek a gyilkos erőszak eszközeivel. Mások szerint bizonyos gazdasági feltételeknek (úgy mint egy adott gazdasági ideológiának, a jövedelmek szintjének, a vagyoneeloszlásnak vagy a középosztály jelenlétének) és

¹ Ebben a cikkben azokat a mozgalmakat tekintem „sikereseznek”, amelyek elérik a saját maguk elé tűzött céljaikat, szemben azokkal a „sikertelen” mozgalmakkal, amelyek nem érik el a vállalt céljaikat. A meghatározás magába foglalja az időbeliséget is. Egy sikeres mozgalom elérheti a vállalt célját (mint a narancsos mozgalom Ukrajnában 2004-ben), még ha a mozgalom eredményeit ezután érő kihívások később visszaeséshez is vezetnek (az ukrainai esetről bővebben ld. Olena Tregub és Oksana Shulyar cikkét: [„The struggle after people power wins”](#), openDemocracy, 2010. november 17). Másrészt, ha egy mozgalom kudarcot is vall vállalt célja elérésében (mint a kínai demokratikus mozgalom 1989-ben), azért még lehetnek olyan mellékhatásai, amelyek a következő években előmozdítják a mozgalom ügyét (a kínai esetről bővebben ld. Lester Kurtz cikkét: [„Repression’s Paradox in China”](#), openDemocracy, 2010. november 17.). Noha ezek az utólagos hatások nem feltétlenül változtatják meg egy mozgalom „sikeresként” vagy „sikertelenként” való besorolását, gyakran önértéken fontosak és figyelemre méltóak.

az iskolázottság szintjének meghatározó szerepe van a mozgalmak sikerében. Megint mások azt állítják, hogy a nagyhatalmak vagy az adott régió hegemon szereplői felülmúlják más változók jelentőségét egy mozgalom kimenetelének a meghatározásában. A további felvethető strukturális tényezők vagy adottságok – például az etnikai sokszínűség, a politika- és kultúrtörténet, a népességszám, a földterület – számosak, és ezek jelentős része természetesen valóban befolyásolja is egy-egy mozgalom pályáját.

A strukturális feltételeket és az adottságokat olyan tényezők ellensúlyozhatják, amelyek egy mozgalom konfliktusvállalásra való képességét mutatják, vagy amit a szakértők „cselekvőképességnek” [agency] hívnak. A cselekvőképesség és a készségek azokra a változókra utalnak, amelyek felett egy mozgalomnak van valamekkora befolyása: hogy milyen stratégia mellett dönt; milyen nyelvet használ az emberek mozgósítására és bevonására; hogyan épít szövetségeket; hol és hogyan támadja az ellenfelét; továbbá számtalan egyéb olyan döntés, amely felmerül az állampolgári ellenállás gyakorlása során.

Én úgy látom, hogy ezeket a készségekkel kapcsolatos tényezőket gyakran lekicsinylik vagy figyelmen kívül hagyják azok, akik erőszakmentes mozgalmakkal foglalkoznak vagy ezeket elemzik. Hogy ez miért van így, az túlmutat ennek a cikknek a keretein, de az egyik oka az lehet, hogy sokan kételkednek benne, vagy nem is ismerik azt az előfeltevést, amelyre az erőszakmentes cselekvés épül – hogy a kollektív viselkedés megváltoztatásával a hatalom átrendezhető a jól beágyazott és elnyomó ellenfelektől a nép mozgalmi felé. Ehelyett azt feltételezik, hogy lennie kell egy olyan külső változónak, vagy egy olyan különleges körülményeknek, amelyek ezt lehetővé tették azokban a helyzetekben, amelyekben bekövetkezett.

Valójában tiszteletben tarthatjuk a struktúráknak és adottságoknak az erőszakmentes mozgalmak pályáját és kimeneteit befolyásoló szerepét anélkül, hogy lekicsinyelnénk a cselekvőképesség és készségek jelentőségét. Ez utóbbiakon ugyanis sok múlhat, és bizonyos esetekben lehetővé tették a mozgalmak számára, hogy felülkerekedjenek, kikerüljenek vagy átalakítsák a kedvezőtlen adottságokat.

A készségek és cselekvőképesség jelentősége – és alkalmanként elsőbbsége – más területeken, például az üzleti vagy katonai gondolkodásban magától értetődőnek számít. Miért volna éppen az erőszakmentes küzdelem más ebben a tekintetben? Egy katonai tábornok vagy egy vállalat vezérigazgatója kinevetne minket, ha azt mondanánk neki, hogy a stratégiának marginális jelentősége van a vállalkozásuk kimenetele szempontjából. Szun-ce *A háború művészete* című munkája nem volna olyan híres akkor, ha az emberek azt gondolnák, hogy a küzdelmek és vetélkedések kimenetelét mindig eleve meghatározzák az anyagi feltételek.

A cikk elején szereplő kérdésre—mitől lesznek az erőszakmentes mozgalmak eredményesek?—megpróbálhatunk oly módon választ találni, hogy a mozgalmak történetéből megvizsgáljuk azok stratégiai döntéseit és jó gyakorlatait. Számos cselekvőképességhez kapcsolódó tényező és

készség befolyásolhatja egy mozgalom kimenetelét, de ha (az egyszerűség kedvéért) ezeket néhány kulcsfontosságú tényezőre bontjuk le, akkor a sikeres erőszakmentes mozgalmak három jellemzőjéhez jutunk, amelyek a következők: egység, tervezés és erőszakmentes fegyelmezettség.

Egység, tervezés és fegyelem

Ezeknek a jellemzőknek a jelentősége első ránézésre magától értetődőnek tűnhet. Valódi horderejük és átfogó jelentőségük azonban gyakran elkerüli a figyelmünket akkor, ha alapvetően a taktikák és részelemek szintjén elemezzük a mozgalmakat. Érdeemes külön-külön is kifejtetni őket.

Az *egység* azért fontos, mert az erőszakmentes mozgalmak a társadalom különböző szegmenseiből érkező emberek részvételéből nyerik az erejüket. Egyszerűen fogalmazva: számít, hogy hányan vagyunk. Minél több ember támogat egy mozgalmat, annál nagyobb a legitimitása és a hatalma, és annál gazdagabb a taktikai eszköztára. A sikeres mozgalmak ezért folyamatosan igyekeznek elérni a társadalmuk új csoportjait, pl. a férfiakat és a nőket; a fiatalokat, felnőtteket és az időseket; a városi és vidéki népességet; a kisebbségeket; a vallási intézmények tagjait; a gazdákat, munkásokat, üzletembereket és a diplomásokat; a gazdagokat, a középosztályt és az alsóbb gazdasági rétegeket; a rendőröket és a katonákat, a bírói kar tagjait, és így tovább.

A sikeres mozgalmak szintén folyamatosan igyekeznek elérni az ellenfelük támogatóit, mivel értik, hogy egy egységes víziót szolgáló tartós állampolgári ellenállás egyik erőssége éppen az, hogy képes előidézni a lojalitás irányának a megváltoztatását az ellenfél soraiban, és el tudja érni, hogy közülük is átpártoljanak a mozgalomhoz. Például a dél-afrikai apartheid-ellenes mozgalomnak azáltal, hogy egyszerre okozott felfordulást, és szólított fel mindeközben a nemzeti megbékélésre, sikerült széleskörű támogatásra szert tennie, és egységet teremtenie a változás ügye mellett, még azoknak a fehéreknek a körében is, akik korábban támogatták az apartheid-államot.

Az erőszakmentes mozgalmak résztvevőinek összetett döntéseket is meg kell hozniuk a mozgalmak irányáról. A *stratégiai tervezésnek* központi jelentősége van ebben. Egy-egy ügy érdemeitől vagy az ellenfél erkölcsileg vállalhatatlan tetteitől függetlenül, az elnyomáson általában nem lehet felülkerekedni az ellenállás spontán és rögtönzött megnyilvánulásaival, még akkor se, ha azokat ügyesen hajtják végre. A mozgalmak ezzel szemben akkor tesznek szert lendületre, ha megtervezik – egyértelmű és jól körülhatárolt célok érdekében – az állampolgári ellenállás módszeres megszervezését, és a társadalom tagjainak a bevonását. Annak eldöntése, hogy mely taktikákat használják, és ezek hogyan következzenek egymás után; olyan lelkesítő reformjavaslatok kidolgozása, amelyek azoknak az embereknek a törekvéseiből és sérelmeiből építkeznek, akiket a mozgalom képviselni kíván; annak az eltervezése, hogy a különböző taktikáknak mely emberek vagy csoportok legyenek a célpontjai, és milyen rövid-, közép- és

hosszútávú célokat szolgáljanak; olyan kommunikációs irányok felépítése, ami lehetővé teszi a szövetségesek keresését és szövetségek kiépítését – az erőszakmentes mozgalmak kreatív stratégiaalkotásának ezekre a kérdésekre mind ki kell terjednie. Ehhez annak a helyzetnek az átfogó elemzésére van szükség, amelyben az erőszakmentes küzdelmet megvívjuk. A tervezési folyamat során az eredményes mozgalmak formális és informális csatornákon keresztül gyűjtenek információkat, odafigyelnek a mindennapi emberekre, és a konfliktus közben is folyamatosan elemzik magukat, az ellenfeleiket és a nem elkötelezett kívülálló feleket.

Végül, egy stratégia csak akkor lehet eredményes, ha azt fegyelmezett módon hajtják végre. A fegyelmezetlenség legnagyobb kockázata egy erőszakmentes mozgalom esetében az, ha a tagok egy része erőszakhoz folyamodik. Ezért a mozgalmak gyakran folyamatosan dolgoznak azon, hogy résztvevőik elsajátítsák az *erőszakmentes fegyelmezettséget* – az emberek arra való képességét, hogy akár provokációk ellenére is erőszakmentesek maradjanak. Ennek gyakorlati okai vannak. Ha egy mozgalom tagjai erőszakhoz folyamodnak, akkor az drámaian lecsökkentheti a mozgalom legitimitását, viszont apropót szolgáltat a mozgalom ellenfelének elnyomó intézkedések alkalmazására. Egy következetesen erőszakmentes mozgalom ráadásul sokkal inkább számíthat a potenciális szövetségesek széles körének a támogatására – ideérve az ellenfél támogatóit is.

Ezeknek a jellemzőknek a teljes kibontásával könyveket lehetne megtölteni, és az erőszakmentes ellenállás témája megérdemli a módszeres kutatásokat, ahogyan az rendre meg is történik. Minden egyes mozgalom új ismeretekkel járul hozzá ennek a jelenségnek a megértéséhez, ugyanakkor még mindig sok mindent kell kimunkálni és feltérképezni ennek a politikai és társadalmi tevékenységnek a művészetével és tudományával kapcsolatban.

Ezzel együtt, ezek a jellemzők—az egység, a tervezés és a fegyelem—időtlenek, és ily módon egy olyan általános keretet nyújtanak, amelyen keresztül a mozgalmak tagjai és támogatói, és azok, akik írnak róluk vagy kutatják őket, gyors értékelést adhatnak egy mozgalom állapotáról. Egységes-e a mozgalom? Van-e terve? Fegyelmezett-e? Egy békésebb és igazságosabb világ felé vezető utat világítottak meg azok, akik megtestesítették ezeket az elveket az erőszakmentes küzdelemben. A jövőt azok alakítják majd, akik képesek ugyanerre.